

Õiguskantsler

Teie nr

Meie 08.06.2021 nr 6-1/210168/2103875

Tunnistajate erinev kohtlemine tsiviilkohtu- ja süüteomenetluses

Austatud avaldaja

Pöördusite õiguskantsleri poole murega, et erinevalt tsiviilkohtumenetlusest ei maksta süüteomenetluses osalevale tunnistajale tunnistajatasu, kui tunnistaja ei ole tunnistuse andmisega seoses sissetulekut kaotanud või kui ta on töötu. Palusite kontrollida, kas selline tunnistajate erinev kohtlemine vastab võrdse kohtlemise põhimõttele.

[Kriminaalmenetluse seadustiku](#) (KrMS) § 178 ei võimalda nõuda tunnistajatasu tunnistajal, kes ei ole oma sissetulekut kaotanud või on töötu. Leian, et see säte ei ole vastuolus võrdse kohtlemise põhimõttega.

Tsiviilkohtumenetluses ja süüteomenetluses osalevate tunnistajate erinev kohtlemine väljendub selles, et tsiviilkohtumenetluses makstakse tunnistajatasu (st hüvitist saamata jäänud töötasu või muu püsiva sissetuleku eest) ka juhul, kui inimene ei ole seoses tunnistuse andmisega sissetulekust ilma jäänud või kui tal sissetulek puudub (kui tunnistaja on töötu). Sellisel juhul makstakse tunnistajatasu madalaima määra järgi ehk Vabariigi Valitsuse määrusega „[Töötasu alammäära kehtestamine](#)“ kehtestatud tunnitasu alammääras ([tsiviilkohtumenetluse seadustiku](#) (TsMS) § 152 lg-d 1 ja 4). Praegu on tunnitasu alammäär 3,48 eurot. Süüteomenetluses ei näe seadus (KrMS § 178) ette tunnistajatasu maksmist, kui tunnistajal sissetulekut ei ole ehk kui ta on töötu.

Võrdse kohtlemise põhimõte näeb ette, et inimesi koheldaks võrdselt, kui asjaolud on samad, ja erinevalt, kui asjaolud on erinevad. Võrdsuspõhiõiguse rikkumisega võib olla tegemist siis, kui seadus kohtleb inimest halvemini kui temaga võimalikult sarnases olukorras olevat inimeste gruppi, ning kui selline kohtlemine on meelevaldne (RKÜKo, nr [3-4-1-12-10](#), p 34). Praegusel juhul see nii ei ole.

Hoolimata sellest, et mõned menetluse korra ning kohtupidamise reeglid võivad olla eri kohtumenetlustes sarnased, on tegemist eesmärgilt ja olemuselt erinevate kohtumenetlustega. Näiteks erinevad tsiviilkohtu- ja süüteomenetlus selle poolest, et süüteomenetluses on inimese karistamise aluseks tema süü ([karistusseadustiku](#) (KarS) § 56 lg 1; KrMS § 199 lg 1 p 1), kuid

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

võlaõiguses ning tsiviilkohtumenetluses saab isik mõnel juhul vastutada kahju tekitamise eest ka enda süüst sõltumata (näiteks suurema ohu allikaga valitsejana – [võlaõigusseaduse](#) § 1056 jj).

Seega on kriminaalmenetlus teiste kohtumenetluste (sealhulgas tsiviilkohtumenetluse) kõrval eraldi kohtumenetluse liik. Kuritegude kohtueelse menetluse ja kohtumenetluse korda reguleerib kriminaalmenetluse seadustik, kohtuliku õigusemõistmise teostamist tsiviilasjades aga tsiviilkohtumenetluse seadustik. Nende kohtumenetluste erinevus väljendub ka selles, et mitmed menetlusnormid, sealhulgas tunnistajaid (ülekuulamist, tunnistajatele hüvitiste maksmist ja menetluskulude jaotumist) puudutavad reeglid, on erinevad ning menetlustes osalevaid inimesi ei kohelda ühtemoodi.

Tunnistajale saamata jäänud sissetuleku eest hüvitise maksmine süüteomenetluses eeldab, et menetleja kutsel ilmumise tõttu jääb tunnistajal sissetulek ka tegelikult saamata (KrMS § 178 lg 4). Tunnistajale makstav hüvitis on kriminaalmenetluses menetluskulu (KrMS § 175 lg 1 p 2). Õigeks mõistva kohtuotsuse või kriminaalmenetluse lõpetamise korral kannab menetluskulud riik (KrMS § 181 lg 1 ja § 183 lg 1). Süüdimõistva otsuse korral hüvitab menetluskulud süüdimõistetud (KrMS § 180 lg 1).

Tsiviilkohtumenetluses makstakse tunnistajale tunnistajatasu ka siis, kui tunnistaja sissetulekust tegelikult ilma ei jää või kui tal sissetulek puudub (TsMS § 152 lg-d 1 ja 4). Tsiviilkohtumenetluses tunnistajale makstav hüvitis on asja läbivaatamise kulu. See on osa menetluskuludest (TsMS § 138 lg-d 1 ja 2; § 143 p 1). Tsiviilkohtumenetluses ei kannata menetluskulusid riik, vaid üldjuhul menetluse algatamist või muu menetlustoimingu tegemist taotlenud isik või see, kelle kanda jäävad menetluskulud kohtulahendi alusel (TsMS § 146 lg 1 p-d 1 ja 3).

Tsiviilasjas kohtusse pöörduv inimene peab arvestama menetlusega kaasnevate kuludega ning sellega, et tasuda tuleb ka tõendamiseks kaasnevad kulud, sealhulgas tunnistajatasu. Tsiviilkohtumenetluses võib kohus näiteks nõuda tunnistaja kaasamise ja ülekuulamise taotlejalt selliste kulude ettemakset kohtu määratud ulatuses. Vastasel juhul võib kohus jätta taotletud toimingu – nt tunnistaja kaasamise ja ülekuulamise – tegemata (TsMS § 148 lg-d 1 ja 4). Kriminaalmenetluses sellist võimalust ei ole.

Niisiis, kuigi kohtumenetluse üldine eesmärk on koguda asja lahendamiseks vajalikke tõendeid, lahendada kohtuasi õigesti ning võimaldada inimesel kaitstavaid õigusi tegelikkuses maksmata, on kriminaalmenetlus ja tsiviilkohtumenetlus erinevad kohtumenetluse liigid. Ka seadused reguleerivad neid põhimõtteliselt erinevalt. Näiteks kehtivad mõlemas menetluses erinevad reeglid ka menetluskulude kandmise, tunnistajate ülekuulamise, kuid ka tunnistajatasu maksmise ja ettemaksmise kohta. See tähendab, et tsiviilkohtu- ja süüteomenetluses osalevad tunnistajad on erinevad isikute grupid ega ole tunnistajatele hüvitiste maksmise seisukohalt võrreldavad.

Ka juhul, kui süüteomenetluses ja tsiviilkohtumenetluses osalevad tunnistajad oleksid võrreldavad isikute grupid, poleks nende erinev kohtlemine (tsiviilkohtumenetluses töötule tunnistajale tunnistajatasu maksmine erinevalt süüteomenetluses osalevast töötust tunnistajast) meelevaldne. Võrdsuspõhiõigus ei ole absoluutne õigus. Seda võib piirata, kui erinevaks kohtlemiseks on põhiseaduspärane õigustus ning see ei too ühele grupile kaasa ülemäära raskeid tagajärgi. Erinevat kohtlemist saab pidada meelevaldseks vaid juhul, kui selleks ei ole mõistlikku põhjust (RPJKo, nr [3-4-1-12-07](#), p 19). Töötule tunnistajale tunnistajatasu mittemaksmine süüteomenetluses on aga mõistlikult põhjendatav.

Tsiviilkohtumenetlus on eraldiseisev valdkond, mis teenib subjektiivse õiguskaitse eesmärke ning tegeleb valdavalt eraõiguslikest suhetest tekkinud probleemide lahendamise ja kuigi kaudselt tagab tsiviilkohtumenetlus ka üldisi huve õigusrahu loomise ning õiguse arendamise ja tõlgendamise kaudu, on kesksel kohal siiski isiku subjektiivsed õigused ja erahuvi. Hagimenetluses otsustavad pooled tsiviilkohtumenetluse käigu üle ise. Sellest tuleneb ka poolte ainuõigus otsustada, milliseid tõendeid nad kohtule esitavad (sealhulgas milliseid asjaolusid nad tunnistaja ütlustega tõendada soovivad).

Tunnistaja ütlused tsiviilkohtumenetluses on tõendid, mida menetlusosaline ei saa ise esitada, mistõttu tuleb TsMS § 236 lõike 2 järgi taotleda kohtult nende kogumist. Tunnistaja ülekuulamise taotluse saanud kohus kutsub tunnistaja kohtuistungile kohtukutsega (TsMS § 252). Tunnistajal on kohustus ilmuda kutse alusel kohtusse (TsMS § 254). Selliselt sunnib kohus inimest sekkuma tunnistajana riigi poolt lahendatavasse eravaidlusesse. Kuna tsiviilkohtumenetlus teenib üldisi avalikke huve vaid kaudselt, seades esiplaanile eraisikute huvid, ning kuna kohustus ilmuda tunnistajana kohtusse ning sekkuda seeläbi eravaidlusesse on tunnistaja jaoks paratamatult koormav, on Riigikogu ette näinud ka sümboolse hüvitise maksmise tunnistajale, kellele tegelikult kahju (saamata jäänud tulu kujul) ei tekkinud, sest tunnistaja on töötu. Tunnistaja kaasatakse eravaidlusesse üldjuhul menetlusosalise taotlusel. Selle tõttu kannab tsiviilkohtumenetluses tunnistaja ilmumisega kaasnevaid lisakulusid (tunnistajatasu) mitte riik, vaid tunnistaja ülekuulamist taotlenud isik või see, kelle kanda jäävad menetluskulud kohtulahendi alusel.

Kriminaalmenetluse eesmärk ei ole aga lahendada eravaidlusi. Selle eesmärk on välja selgitada, kas keegi on toime pannud kuriteo ehk oma käitumisega kahjustanud olulisi õigushüvesid. Seetõttu kehtib kriminaalmenetluses kohustuslikkuse põhimõte: seadus kohustab kuriteotunnuste alusel alati menetlust alustama ja toimetama kuni on saavutatud menetluse eesmärk, kui puuduvad menetlust välistavad asjaolud (KrMS § 6). Kriminaalmenetlust alustatakse ja toimetatakse riigi nimel ning avalikust menetlushuvist lähtuvalt. See tähendab, et kriminaalmenetluse jätkamise ning lõpetamata jätmise aluseks on üldine huvi, et inimene edaspidi enam kuritegusid (ründeid õiguskorra vastu) toime ei paneks ning et tagatud oleks õiguskorra tugevus ja ühiskonna õiguskuulekus.

Teisisõnu on kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamine oluline üldine huvi ning menetluses osaleval inimesel tuleb paratamatult taluda tema suhtes tehtavaid kriminaalmenetluse toiminguid (sealhulgas tunnistajana kaasamist ja ülekuulamist) ning intensiivsemaid põhiõiguste piiranguid (RKÜKo, nr [3-3-1-35-10](#), p 67). Sellest tuleneb ka igaühe (sealhulgas tunnistaja) üldine kohustus kuritegude avastamisele, menetlemisele ja lahendamisele kaasa aidata. Näiteks on mõnest kuriteost teavitamata jätmine ka kriminaalkorras karistatav (KarS § 307).

Niisiis, erinevalt tsiviilkohtumenetlusest ei ole süüteomenetluses osalev tunnistaja üksnes kohtu abistaja eravaidluse lahendamisel. Süüteomenetluses tunnistajana osalemine ja ütluste andmine on väga oluline kodanikukohustus, mille täitmisest sõltub süüteo asjaolude väljaselgitamine, isiku süüditunnistamine ja karistamine ning õiguskorra püsimine. Seetõttu ei pea sellise kohustuse täitmist lisahüvitisega tasustama. Ka ei kaasne töötule tunnistajale süüteomenetluses tunnistajatasu maksmata jätmisega ülemäära raskeid tagajärgi, sest tunnistajal jääb saamata hüvitis kahju (saamata jäänud tulu) eest, mida ta ei olegi sissetuleku puudumise tõttu kandnud. Kui süüteomenetluses ütluste andmise tõttu jääb tunnistajal töötasu ka tegelikult saamata, hüvitatakse see tunnistajale KrMS § 178 lõikes 4 sätestatud korras.

Tunnistajatasu kehtestamine on Riigikogu õiguspoliitiline otsustus. Asjaolu, et seda reguleerivad normid võiksid olla teistsugused, ei muuda kehtivat korda õigusvastaseks. Kui soovite teha

ettepanekuid kriminaalmenetluse seadustiku muutmiseks (sealhulgas ka tunnistaja kulude hüvitamise regulatsiooni muutmiseks), võite need saata Riigikogule või Justiitsministeeriumile [märgukirjale ja selgitustaotlusele vastamise ning kollektiivse pöördumise esitamise seaduses](#) sätestatud korras.

Tänan Teid pöördumise eest.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Arno Tuisk 693 84 19
arno.tuisk@oiguskantsler.ee